

การวิเคราะห์ความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทย

ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา

An Analysis of Beliefs and Practices towards Vessavaṇa in Thai Society

according to Buddhist Teachings

¹ประยูร ป้อมสุวรรณ, ²ชาติเมธี หงษา และ ³วัชร งามจิตรเจริญ

¹Prayoon Pomsuwan, ²Chatamete Hongsas and ³Watchara Ngamchitcharoen

^{1,2}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University.

³คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³Faculty of Liberal Arts, Thammasat University.

¹Corresponding Author's Email: chatmethee99@gmail.com

Received: July 3, 2025; **Revised:** August 4, 2025; **Accepted:** August 14, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาเรื่องท้าวเวสวัณตามคำสอนพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยตามคำสอนพระพุทธศาสนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร งานวิจัย และสื่อออนไลน์ และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 รูป/คน ผลการวิจัยพบว่า ท้าวเวสวัณที่คนไทยนิยมเรียกว่า “ท้าวเวสสุวรรณ” ตามคำสอนพระพุทธศาสนา คือท้าวเวสสุวรรณผู้เป็นหนึ่งในท้าวมหาราชทั้ง 4 ผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกามียศเป็นบริวาร และเป็นท้าวจตุโลกบาล ปกครองดูแลโลกประจำทิศเหนือ คำว่า “เวสวัณ” เป็นชื่อตำแหน่ง แต่งตั้งโดยท้าวสักกเทวราช ท้าวเวสวัณเป็นเทวดามีรูปร่างไม่ใช่มนุษย์ที่มีรูปร่างดูร้ายน่ากลัว และเป็นพระโสดาบันซึ่งเป็นพระอริยบุคคลอันเป็นรัตนะประการหนึ่งในพระรัตนตรัย มีบทบาทในการคุ้มครองดูแลพระพุทธเจ้าและพระสาวก พร้อมทั้งมนุษย์ทั่วไปคอยสอดส่องดูแลพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งที่เป็นบุญและเป็นบาปเพื่อบรรยายงานต่อเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ไม่มีวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณโดยตรง ส่วนสังคมไทยเชื่อว่าท้าวเวสวัณมีสถานะเป็นยักษ์รูปร่างน่ากลัว เป็นพญายมเป็นพระเจ้าพิมพิสาร เป็นเทพแห่งความมั่งคั่งหรือเจ้าแห่งโชคลาภ และเป็นหัวหน้าของท้าวจตุโลกบาล ท้าวเวสวัณมี 3 บทบาทสำคัญ คือ บทบาทในฐานะโลกบาลหรือเทพผู้รักษาโลกด้านทิศเหนือ บทบาทในฐานะผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถาน และบทบาทในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่ง วิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณคือการกราบไหว้สักการบูชาเพื่อบนบานและขอพร การวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยตามคำสอนพระพุทธศาสนา พบว่า มีความแตกต่างกันในเรื่องรูปร่างและลักษณะ รวมถึงบทบาท และวิธีปฏิบัติต่อ

ท้าวเวสวัณในสังคมไทยเน้นการบูชาท้าวเวสวัณในฐานะเทพผู้ปกป้องคุ้มครองภัยและเทพผู้ประทานความสำเร็จและความมั่งคั่ง ในขณะที่ในคำสอนพระพุทธศาสนาไม่ได้กำหนดวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณไว้โดยตรง แต่การบูชาท้าวเวสวัณด้วยการทำความดีตามหลักการพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับหลักเทวตาพาลี การยึดมั่นในไตรสรณคมน์และการพึ่งตนเอง

คำสำคัญ: ท้าวเวสสุวรรณ; ท้าวเวสวัณ; ท้าวกุเวร; ยักษ์

Abstract

This research has three objectives: to examine the concept of Vessavaṇa according to Buddhist teachings, to explore the belief in Vessavaṇa in Thai society, and to analyze the belief in Vessavaṇa in Thai society according to Buddhist teachings. It is a qualitative study that gathers data from the Tipitaka, the Atthakathā, documents, research, and online media, and interviews with 5 key informants. The results of the study reveal that, according to Buddhist teachings, Vessavaṇa which Thai people like to call Thao Vessuvan is Kuvera, one of the Four Great Kings who rules the celestial realm of Cātumahārajikā. He commands demons as his followers and serves as the guardian of the northern world. The term " Vessavaṇa " refers to a title appointed by Sakka Devarāja. Vessavaṇa is a handsome deity, not a fearsome demon, and is a Sotāpanna (a stream-enterer), one of the noble beings, considered a precious jewel in the Triple Gem. He holds the power and responsibility to protect the Buddha, his disciples, and humans in general. His role includes monitoring human behavior, both good and evil, and reporting it to the deities in Tāvatisā heaven. There is no specific practice toward Vessavaṇa prescribed in Buddhist teachings. Thai society, however, believes that Vessavaṇa is a fearsome demon, the Lord of Death, King Bimbisāra, the god of wealth, or the leader of the Four Heavenly Kings. He plays three important roles: as a guardian deity of the world in the northern direction, as a protector of Buddhism and Buddhist sites, and as the god of wealth. The common practice toward Vessavaṇa involves worship, offerings, and prayers for blessings and favors. The analysis of the belief in Vessavaṇa in Thai society according to Buddhist teachings shows that there are differences in terms of appearance, characteristics, roles, and practices toward Vessavaṇa. In Thai society, worship is emphasized, seeing Vessavaṇa as a protective deity who grants success and wealth, whereas Buddhist teachings do not prescribe specific practices toward Vessavaṇa. However, worshipping Vessavaṇa by doing good deeds according to Buddhist principles is in line with the principles of Devatā-Bali (offering to deities), adherence to the Triple Gem, and self-reliance.

Keywords: Vessuvan; Vessavaṇa; Kuvera; Yakkha

บทนำ

ในพระไตรปิฎก ท้าวเวสวัณ (หรือ “ท้าวไพศรพณ์” ที่มาจาก “ไวศรณ” ในภาษาสันสกฤต) หรือที่คนไทยนิยมเรียก “ท้าวเวสสุวรรณ” มีอีกพระนามหนึ่งว่า “ท้าวกุเวร” (“กุเพระ” ในภาษาสันสกฤต) (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ม. (ไทย); 10/337/265) เป็นเทพหรือเทวดาสำคัญองค์หนึ่งในคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นหนึ่งในท้าวมหาราชสี่หรือท้าวจตุมหาราช ซึ่งถือว่าเป็นเทวดาผู้รักษาโลกในสี่ทิศที่เรียกกันว่า “ท้าวจตุโลกบาล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ปา. (ไทย); 11/207-208/208-209) คำสอนหรือความเชื่อเรื่องท้าวจตุมหาราชและท้าวเวสวัณในพระพุทธศาสนามีส่วนคล้ายกับความเชื่อในคติพราหมณ์-ฮินดูซึ่งมีความเชื่อเรื่องท้าวจตุโลกบาลและท้าวกุเวรหรือท้าวไพศรพณ์ด้วยเช่นกัน (ปริวัตร ศิริเกียรติสกุล และอรอุษา สุวรรณประเทศ, 2560)

คำสอนหรือความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณแพร่ไปในประเทศต่าง ๆ พร้อมกับพระพุทธศาสนาและเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลต่าง ๆ ในประเทศนั้น ๆ ส่วนในประเทศไทย วรรณกรรมที่เก่าแก่ที่สุดที่กล่าวถึงท้าวเวสวัณ คือ ไตรภูมิภิกษา หรือ ไตรภูมิพระร่วง โดยมีชื่อว่า ท้าวไพศรพณ์มหาราช ในฐานะที่เป็นมหาราชหัวหน้าหมุ่ยักษ์และเทวดาประจำทิศอุดร (พญาลิไทย, 2526) ท้าวเวสวัณได้รับความเคารพนับถือมาอย่างยาวนานดังปรากฏรูปเคารพต่าง ๆ ของท้าวเวสวัณในสังคมไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีต ปัจจุบันท้าวเวสวัณยังได้รับความนิยมและความเคารพบูชาเป็นอย่างมากจากชาวพุทธไทย โดยชาวพุทธมีความเชื่อหลากหลาย เช่น ท้าวเวสวัณเป็นเทพแห่งโชคลาภและความมั่งคั่ง รวมทั้งสามารถปกป้องคุ้มครองและดลบันดาลสิ่งที่คนปรารถนาให้เป็นจริงได้ และชาวพุทธไทยบางคนก็เชื่อว่า ท้าวเวสวัณเป็นองค์เดียวกับพญายม ทำให้มีการสร้างรูปเคารพท้าวเวสวัณจำนวนมากในวัดต่าง ๆ และชาวพุทธไทยจำนวนมากก็นิยมไปกราบไหว้บูชาและบนบานหรือขอพรให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา (คมชัดลึกออนไลน์, 2565)

พัฒนาการของความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสวัณของชาวพุทธไทยดังกล่าวเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า ความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสวัณและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณของชาวพุทธไทยมีความสอดคล้องหรือความแตกต่างจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างไร พุทธศาสนิกชนควรเชื่อและควรปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณอย่างไรจึงจะเหมาะสมหรือถูกต้องตามคำสอนในพระพุทธศาสนา บทความวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทยและนำเสนอความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณที่สอดคล้องกับคำสอนพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเรื่องท้าวเวสวัณตามคำสอนพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทย
3. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทยตามคำสอนพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาของกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาภาคเอกสาร ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวของท้าวเวสวัณ ตามคติความเชื่อของสังคมไทยและตามคำสอนพระพุทธศาสนา จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา เอกสาร งานวิจัย และสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการนำไปออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม การศึกษาภาคสนามมุ่งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวของท้าวเวสวัณในความเชื่อของสังคมไทยและตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) คือ นักวิชาการและพระสงฆ์รวมถึงบุคคลที่รับผิดชอบในการนำบูชาท้าวเวสวัณในวัดที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับรูปเคารพท้าวเวสวัณที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัด คือ วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ วัดจุฬามณี จังหวัดสมุทรสงคราม และวัดบ้านทึง จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 5 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับท้าวเวสวัณตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และสรุปผลเป็นองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาเรื่องท้าวเวสวัณตามคำสอนพระพุทธศาสนา พบว่าเรื่องของท้าวเวสวัณในคำสอนทางพระพุทธศาสนาปรากฏในอภินิหารกัณฐกสูตร ความย่อว่า เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เขาคิชฌกูฏใกล้กรุงราชคฤห์ ในคืนวันหนึ่งได้มีท้าวจตุมหาราชิกาพร้อมกับเหล่ายักษ์ คนธรรพ์ กุมภัณฑ์ และนาคราเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นยักษ์เหล่านั้นได้ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ท้าวเวสวัณได้กราบทูลว่า ยักษ์ชั้นสูงกลางและต่ำ เลื่อมใสพระองค์ก็มี และไม่เลื่อมใสพระองค์ก็มี แต่ผู้ไม่เลื่อมใสมีจำนวนมาก เนื่องจากพระองค์ได้สอนให้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดบด และดื่มสุราเมรัย พวกยักษ์จำนวนมากไม่ได้งดเว้นตามคำสอนดังกล่าวจึงพากันไม่รักและไม่ชอบใจพระองค์ ดังนั้น ขอให้พระองค์จงทรงรับอภินิหารกัณฐกปริตรนี้ไว้เพื่อให้ยักษ์ดังกล่าวเลื่อมใสและไม่เบียดเบียนภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แต่กลับคุ้มครองรักษาพุทธบริษัทให้อยู่สุขสำราญ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับโดยดุษณีภาพ ท้าวเวสวัณจึงได้แสดงอภินิหารกัณฐกปริตรถวาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ปา. (ไทย); 11/207-208/208-209)

ความเป็นมาของท้าวเวสวัณ หรือท้าวภูเรศในคติพุทธก็ยังมีปรากฏในอรรถกถาอภินิหารกัณฐกสูตรว่า เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้น ท้าวมหาราชนี้ได้เป็นพราหมณ์ชื่อว่าภูเรศ แล้วได้สร้างโรงงานผลิตน้ำอ้อยด้วยเครื่องยนต์จำนวน 7 แห่ง ภูเรศนั้นได้แบ่งรายได้จากโรงงาน 1 แห่งทำบุญกับคนจำนวนมากที่มาหาเขา

รายได้จากโรงงานผลิตน้ำอ้อยนั้นได้มากกว่าโรงงานอีก 6 แห่ง เขาเลื่อมใสการทำบุญเช่นนั้นจึงได้นำกำไรจากโรงงานอีก 6 แห่งมาให้ทานเป็นเวลานานถึง 20,000 ปี เมื่อเขาได้ถึงแก่กรรมก็ได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรชื่อว่า กุเวรในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา จากนั้นก็ได้ปกครองเมืองวิสาณะ ตั้งแต่นั้นมาชาวเมืองจึงขนานพระนามว่า ท้าวเวสวัณ (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ: ที.ปา.อ. (บาลี); 3/249-250)

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาของไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัยคือไตรภูมิพระร่วง ใต้ระบุว่า บรรดาหัวหน้าเทวดาทั้ง 4 ทิศนั้น ท้าวเวสวัณ หรือท้าวกุเวร หรือท้าวไพศรพณ์มหาราชเป็นหัวหน้ายกย่องอยู่ในทิศอุดร (พญาภิไทย, 2526) ส่วนจักรวาลที่ป็นวรรณกรรมยุคล้านนาก็ระบุถึงท้าวเวสวัณโดยอ้างอิงจากอรรถกถาและฎีกาว่า ท้าวกุเวรครองทิศเหนือแล้วก็เล่าประวัติของท้าวเวสวัณอย่างละเอียดตามเนื้อหาอรรถกถาอาฎานาฎียสูตร (พระสิริมงคลจารย์, 2523)

กล่าวโดยสรุป ท้าวเวสวัณมีประวัติความเป็นมาปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทชั้นพระบาลี อรรถกถา และฎีกา นอกจากนี้ยังปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาสุโขทัย ล้านนา อโยธยา และรัตนโกสินทร์ แม้คัมภีร์ลิลิตวิสูตรก็มีกล่าวถึงท้าวจุลโลกบาลซึ่งก็รวมถึงท้าวเวสวัณในนั้นด้วย แม้หลักฐานทางโบราณคดี คือ พระพุทธรูปราช จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพระพุทธรูปอายุประมาณ 600 ปี ก็มีรูปท้าวเวสวัณที่พระขานูเปื้องซ้าย สมัยอโยธยาก็มียันต์โสฬสติดอยู่ที่ ประตูประอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รูปเคารพของท้าวเวสวัณในปัจจุบันมี 3 ปาง คือปางพรหมาสุดิเทพ ปางจาตุมหาราชิกา และปางเทพบุตรสุดิเทพ ปัจจุบันชาวไทยพุทธนิยมบูชารูปปั้นเพื่ออธิษฐานขอพรให้โชคลาภร่ำรวย

ในพระไตรปิฎกได้ระบุว่า ท้าวมหาราชทั้ง 4 พร้อมบริวารจะทำหน้าที่คอยปกป้องดูแลมนุษย์รวมทั้งพระพุทธเจ้าและพระสาวกในทิศทั้ง 4 ร่วมกับท้าวสักกะ โดยท้าวมหาราชทั้ง 4 เป็นบริวารของท้าวสักกะ ท้าวมหาราชทั้ง 4 พร้อมบริวาร จะคอยปกป้องดูแลพระพุทธเจ้าและพระสาวกดังปรากฏในอาฎานาฎียสูตรว่า ครั้งหนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌณภูเขตกรุงราชคฤห์ ท้าวมหาราชทั้ง 4 องค์วางยามรักษาการณ์ไว้ทั้ง 4 ทิศ วางกองกำลังไว้ทั้ง 4 ทิศ วางหน่วยป้องกันไว้ทั้ง 4 ทิศ ด้วยกองทัพยักขัณ्हุใหญ่ ด้วยกองทัพนครธรรพหุใหญ่ ด้วยกองทัพกุมภณ्हุใหญ่ และด้วยกองทัพนาคหุใหญ่ (พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ปา. (ไทย); สดตค. 23/92/53) แต่การที่ท้าวเวสวัณเป็นเจ้าแห่งยักษ์หรือผู้ปกครองยักษ์ (ปรีวัตร ศิริเกียรติสกุล และอรอุษา สุวรรณประเทศ, 2560) ทำให้เข้าใจกันว่า พระองค์ก็เป็นยักษ์ด้วย แต่ที่จริงการเป็นเจ้าแห่งยักษ์ไม่จำเป็นที่ผู้ปกครองจะต้องเป็นยักษ์ด้วย เหมือนกับท้าววิรูปักษ์เป็นเจ้าแห่งนาคหรือพญานาคแต่พระองค์ไม่ได้เป็นพญานาคซึ่งเป็นสัตว์อยู่ในกำเนิดไตรภพ ยิ่งไปกว่านั้น บริวารของท้าวเวสวัณไม่ได้มีแต่ยักษ์อย่างเดียว แต่ยังมีเทวดาซึ่งไม่ได้มีรูปร่างน่ากลัวด้วย ดังจะเห็นได้จากเรื่องเสริสภิमान ในอรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ซึ่งแสดงว่า เสริสกะเทพบุตรเป็นภุมมเทวดา คอยปกป้องดูแลผู้เดินทางในทะเลทราย ตามคำสั่งของท้าวเวสวัณ ซึ่งเป็นหัวหน้าหรือเจ้านายของตัวเอง (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ: ชุ.วิ.อ. (บาลี); 26/7/9-13)

ท้าวเวสวัณจึงมีเทวดาเป็นบริวารด้วย กล่าวคือ ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา นอกจากท้าวมหาหาราชทั้ง 4 แล้ว ก็ยังมีเทวดาอยู่อีกจำนวนมาก ไม่ใช่มีแค่ยักษ์หรือกุมภภัณฑ์ เทวดาเหล่านี้ก็เป็นบริวารของท้าวมหาหาราชทั้ง 4 นั่นเอง ในหนังสือไตรภูมิภูมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง ก็กล่าวว่า ท้าวไพศรพณ์ (เวสวัณ) เป็นหัวหน้าของยักษ์และเทวดาตลอดทั้งกำแพงจักรวาลในทิศเหนือ (พญาลิไทย, 2526)

การที่ท้าวเวสวัณมีคทาเป็นอาวุธ (คทาวุธ) ดังปรากฏในอรรถกถาของอาฬวกสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สารัตถ์ปกาสินี ทำให้เข้าใจกันว่า ท้าวเวสวัณเป็นยักษ์เพราะมีคทาเป็นอาวุธ แต่ยักษ์ไม่จำเป็นต้องมีคทาเป็นอาวุธเสมอไป ดังปรากฏในอรรถกถาเรื่องเดียวกันนั่นเองว่า อาฬวกยักษ์มีผ้าเป็นอาวุธ (ทุสสาวุธ) ไม่ใช่ตะบอง (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ: ส.สคธ.อ. (บาลี); 1/439) การมีคทาเป็นอาวุธจึงไม่ได้แสดงว่า ท้าวเวสวัณเป็นยักษ์

จากที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า ท้าวเวสวัณเป็นเทวดาที่มีรูปร่าง ไม่ใช่ยักษ์ที่มีรูปร่างหน้าตาที่น่ากลัว แต่การที่ท้าวเวสวัณเป็นผู้ปกครองพวกยักษ์และมีคทาเป็นอาวุธอาจทำให้คนเข้าใจผิดว่า ท้าวเวสวัณเป็นยักษ์ สำหรับวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณโดยตรงนั้นไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีแต่วิธีปฏิบัติต่อเทวดาโดยทั่วไปปรากฏอยู่ในพระสูตรหลายแห่ง เช่น ในปาฏลิกามิยสูตร พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บูชาเทวดาด้วยการทำบุญอุทิศให้ โดยตรัสว่า

บัณฑิตอยู่ในที่ใด เลี้ยงดูท่านผู้มีศีล
ผู้สรวม ประพฤติพรหมจรรย์ ในที่ที่ตนอยู่นั้น
พึงอุทิศทักษิณาแก่เหล่าเทวดาผู้สถิตอยู่ในที่นั้น
เทวดาเหล่านั้นอันเขาบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบ
อันเขานับถือแล้ว ย่อมนับถือตอบ
จากนั้นย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตนั้นเป็นการตอบแทน
ดุจมารดาอนุเคราะห์บุตรผู้เกิดแต่อก ฉะนั้น
ดังนั้น ผู้ที่เทวดาอนุเคราะห์แล้ว
ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่เจริญทุกเมื่อ
(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ชุ.อุ. (ไทย); 25/76/236)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การศึกษาความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทย จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทยและการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณที่ วัดสุทัศนเทพวราราม วัดจุฬามณี และวัดบ้านทึง พบว่า

ท้าวเวสวัณได้รับความเคารพบูชาอย่างกว้างขวางในสังคมไทยจากชาวพุทธ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีต อย่างไรก็ตาม ความเชื่อของชาวพุทธไทยเกี่ยวกับท้าวเวสวัณยังมีความหลากหลายและแตกต่างจากคำอธิบายในคัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น บางความเชื่อมองว่าท้าวเวสวัณเป็นยักษ์หน้าตาที่น่ากลัว เป็นเทพอสูร เป็นองค์เดียวกับพญายมราช เป็นเทพแห่งความมั่งคั่งหรือโชคลาภ และ

บางกลุ่มก็สับสนว่าท้าวเวสวัณเป็นองค์เดียวกับพระเจ้าพิมพิสาร ความเชื่อเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากคำสอนในพระพุทธศาสนาและความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมถึงการปรับเปลี่ยนตามนิมิตและความเชื่อของบุคคลสำคัญที่มีการเผยแพร่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อในสังคมไทยเกี่ยวกับท้าวเวสวัณในยุคปัจจุบัน

ประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมรวมถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจากอินเดียตั้งแต่สมัยโบราณ จึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทย เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสวัณ ซึ่งเป็นเทพแห่งความมั่งคั่งที่นำเข้ามาพร้อมกับประเพณีจากอินเดีย โดยพ่อค้าชาวอินเดียได้นำรูปเคารพท้าวเวสวัณเข้ามาเคารพบูชาเพื่อความเจริญรุ่งเรือง การนับถือท้าวเวสวัณแพร่หลายตั้งแต่สมัยทวารวดีและศรีวิชัย มีหลักฐานจากการพบรูปเคารพในเมืองท่าที่เคยค้าขายกับต่างประเทศในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-16 ทั้งใน ภาคกลางและภาคใต้ รวมถึงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งท้าวเวสวัณเป็นทั้งเทพแห่งความมั่งคั่งและผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาในคติพุทธมหายานและพราหมณ์-ฮินดู (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2525) หลังจากนั้นคติการนับถือท้าวเวสวัณในฐานะท้าวโลกบาลผู้ดูแลรักษาโลกประจำทิศเหนือและผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาได้เป็นที่นิยมแพร่หลาย พร้อมกับการรับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากศรีลังกา ดังมีเรื่องราวมากมายเกี่ยวกับท้าวเวสวัณในพุทธประวัติปรากฏในหลักฐานต่าง ๆ นับแต่สมัยสุโขทัยลงมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์เช่นศิลาจารึก (กรมศิลปากร, 2527)

ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณของชาวไทยมีประวัติสืบต่อยาวนานมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ จนกลายเป็นความเชื่อที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันไปตามความเชื่อที่ต่างกัน แต่โดยทั่วไปชาวไทยนิยมบูชาและขอพรในเรื่องต่าง ๆ จากท้าวเวสวัณ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การวิเคราะห์ความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทยตามคำสอนพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีสาระสำคัญ 3 ประเด็น คือ

1. ความสอดคล้องของความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยมีส่วนที่มีความสอดคล้องกับท้าวเวสวัณในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาของท้าวเวสวัณ

ประวัติความเป็นมาของท้าวเวสวัณในสังคมไทย เมื่อวิเคราะห์ตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จะมีส่วนที่สอดคล้องกันอยู่หลายส่วน เริ่มจากเรื่องชื่อของท้าวเวสวัณ แม้จะเขียนหรือออกเสียงแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็มีลักษณะร่วมเดียวกัน โดยสรุปแล้ว ชื่อท้าวเวสวัณทั้งในสังคมไทยและตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่สอดคล้องตรงกัน จะมีด้วยกันทั้งหมด 3 ชื่อ คือ ท้าวภูเวร ท้าวไพศรพณ์ และท้าวเวสวัณ ซึ่งคนไทยนิยมเขียนเป็น เวสสุวรรณบ้าง เวสสุวรรณบ้าง

1.2 ลักษณะ สถานะ และรูปเคารพของท้าวเวสวัณ

ความสอดคล้องของความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับลักษณะ สถานะ และรูปเคารพของท้าวเวสวัณ คือ ท้าวเวสวัณเป็นหนึ่งในท้าวจตุมหาราชและท้าวจตุโลกบาล ส่วนรูปเคารพที่มีลักษณะสอดคล้องกับลักษณะของท้าวเวสวัณในคำสอนพระพุทธศาสนามากที่สุดคือ ท้าวเวสวัณที่ประดิษฐานอยู่ที่วัดจุฬามณี ซึ่งมีทั้งหมด 4 ปาง แต่มีเพียง 3 ปางที่สอดคล้องกัน ปางแรกได้แก่ ปางพรหมาสูติเทพ เป็นองค์แรกที่วัดจุฬามณีสร้างขึ้น พระพักตร์แบบพรหม พระหัตถ์ถือดอกบัว และแว่นสุริยากันต์ องค์ปูนปั้นสีขาวและจะไม่ใช้รูปปั้นหน้ายักษ์ในแบบที่เราคุ้นตา ถือว่าเป็นหนึ่งเดียวในประเทศไทย รูปปั้นองค์นี้มีความพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ นายช่างที่ปั้นนั้นได้รับการคัดเลือกโดยท้าวเวสวัณโดยตรง ผ่านทางนิมิตของท่านเจ้าอาวาส ปางที่สองได้แก่ ท้าวเวสวัณปางเทพบุตร มีพระพักตร์เป็นเทวดา เป็นเทพบุตรหน้าเหมือนมนุษย์ แต่มีลายพระโอษฐ์ ยืนถือกระบองแบบเหลี่ยม ปางที่สามได้แก่ ปางมนุษย์ มีพระพักตร์เหมือนเทวดา ไม่มีลายพระโอษฐ์ ยืนถือกระบองแบบเกลียว ทั้งนี้ เนื่องจาก ตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แม้ท้าวเวสวัณจะได้รับแต่งตั้งให้เป็นหนึ่งในท้าวจตุมหาราชทำหน้าที่เป็นท้าวโลกบาลประจำทิศเหนือ โดยมีฐานะเป็นหัวหน้าของพวกยักษ์ มียักษ์แวดล้อม แต่มีหลักฐานในพระไตรปิฎกว่าท่านคงมีใบหน้าที่สวยงาม เปี่ยมราศีเป็นที่เจริญตาของผู้พบเห็น และคำว่า ยักษ์ ในพระพุทธศาสนาเป็นคำเรียกเทวดาด้วย

1.3 บทบาทและหน้าที่ของท้าวเวสวัณ

ความสอดคล้องของความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของท้าวเวสวัณ ที่สอดคล้องกันมากที่สุดคือ บทบาทในฐานะโลกบาลหรือเทพผู้รักษาทิศ และบทบาทในฐานะผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถาน บทบาทในฐานะโลกบาลหรือเทพผู้รักษาทิศมีลักษณะที่สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของท้าวเวสวัณในฐานะเป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาลตามหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยอยู่ในสถานะเป็นท้าวมหาราชพระองค์หนึ่งในสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกา ท้าวเวสวัณจึงมีอำนาจและหน้าที่ในการบริหารปกครองและดูแลเทวดาและยักษ์ที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ปา. (ไทย); 11/278-281/221-228)

เนื่องจากท้าวมหาราชทั้ง 4 อยู่ภายใต้การปกครองของท้าวสักกะ (พระสิริมังคลาจารย์, 2523) ท้าวเวสวัณจึงมีอำนาจและหน้าที่ในการทำงานตามที่ท้าวสักกะมอบหมาย ท้าวมหาราชทั้ง 4 ทำหน้าที่อารักขาสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในทิศทั้ง 4 ในสถานะท้าวจตุโลกบาล ท้าวเวสวัณและท้าวมหาราชที่เหลือพร้อมทั้งบริวารจึงมีหน้าที่คอยปกป้องและช่วยเหลือมนุษย์ทั่วไปด้วย

ในสมัยสุโขทัย มีคำบรรยายอยู่ใน "ไตรภูมิอภินิหาร" แสดงให้เห็นว่า การนับถือท้าวเวสวัณมีหลักฐานปรากฏชัดเจนผ่านบทบาทของท้าวเวสวัณในฐานะมหาราชแห่งสวรรค์ชั้นจตุมหาราชิกา ซึ่งทำหน้าที่เป็นจตุโลกบาล คอยคุ้มครองและดูแลสวรรค์ โลก และมนุษย์ (พญาลีไทย, 2526) นอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงนามของท้าวเวสวัณในศิลาจารึก และปรากฏรูปเคารพของท้าวเวสวัณที่ฐานซุ้มเรือนแก้วของพระพุทธรูปชินราช

ท้าวเวสวัณร่วมกับท้าวมหาราชอีก 3 องค์ มีหน้าที่ดูแลความประพฤติของมนุษย์ หากผู้ใดสร้างความดี ท้าวเวสวัณร่วมกับท้าวมหาราชอีก 3 องค์ จะส่งเทวดาไปอารักขา เช่น นักปฏิบัติกรรมฐาน ดังจะเห็นได้จาก

เรื่องท้าวเวสวัณทอดพระเนตรเห็นพระสัมมุตเถระนั่งในที่โล่งแจ้ง มนสิการกัมมัฏฐานอยู่ จึงเสด็จลงมานมัสการพระเถระ แล้วสั่งยักษ์ 2 คน ให้บอกการมาของพระองค์และถวายอารักขาพระเถระด้วย แล้วเสด็จกลับไป (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ: ชุ.เถร.อ. (บาลี); 1/92-93)

บทบาทในฐานะผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถาน ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของบทบาทในฐานะท้าวจตุโลกบาลนั่นเอง เพราะท้าวเวสวัณในสถานะท้าวจตุโลกบาล หรือหนึ่งในจำนวนท้าวมหาราชทั้ง 4 มีฐานะเป็นบริวารของท้าวสักกะ ทั้งท้าวมหาราชและบริวารจึงมีอำนาจหน้าที่คอยปกป้องดูแลโลกสวรรค์ โลกมนุษย์ และช่วยเหลือพระพุทเจ้า พระสาวก และมนุษย์ทั่วไป ในอาณานาถียุทธที่กล่าวมาแล้ว ท้าวมหาราชทั้ง 4 และบริวารถวายการอารักขาพระพุทเจ้าและพระสาวก และในสักกปัญหาสูตรยังปรากฏเรื่องนางปริจจาริกาของท้าวเวสวัณชื่อภุชสี คอยอุปัฏฐากดูแลพระพุทเจ้าด้วย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ม. (ไทย); 10/352/279) นอกจากนี้ ท้าวเวสวัณและบริวารของพระองค์ยังคอยปกป้องช่วยเหลือพระภิกษุและมนุษย์ทั่วไปด้วย

รูปแบบของท้าวเวสวัณในฐานะโลกบาลผู้คุ้มครองโลกมนุษย์ พุทธศาสนา และพุทธสถาน มักถูกสร้างเป็นรูปยักษ์ยืนถือกระบองยาว สำหรับวัดพุทธในสายเถรวาท มีหลักฐานการสร้างรูปเคารพขนาดใหญ่ 2 ลักษณะ ได้แก่ รูปเคารพยักษ์ในท่ายืน เป็นรูปยักษ์ยืนถือกระบองยาวในท่าทางแผ่ระวัง ดุน่าเกรงขาม มักมีกายสีเขียว สวมเครื่องทรงแบบยักษ์และมงกุฎทรงน้ำเต้า โดยประดิษฐานอยู่สองข้างของทางเข้าพุทธสถาน แสดงถึงบทบาทผู้พิทักษ์พุทธสถาน รูปเคารพในท่ายืน เป็นรูปลักษณะของเทพ มีพระพักตร์งดงาม สวมเครื่องทรงแบบเทพ ประดิษฐานในตำแหน่งที่สะดวกต่อการสักการบูชา แสดงถึงบทบาทของท้าวเวสวัณในฐานะโลกบาลที่คุ้มครองผู้เคารพพบนับถือจากภัยอันตรายทั้งปวง

1.4 วิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณ

ความสอดคล้องของความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนและต้องพิจารณาในหลายมิติ โดยภาพรวมแล้ว วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับท้าวเวสวัณในสังคมไทยมักเน้นไปที่การบูชา การขอพร การบนบาน รวมถึงการทำบุญและการกรวดน้ำอุทิศกุศล ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติที่ได้รับการส่งเสริมและปฏิบัติอย่างแพร่หลาย แต่ในทางพระพุทธศาสนา คำสอนและคัมภีร์ไม่ได้กล่าวถึงท้าวเวสวัณเป็นบุคคลหรือเทพเจ้าที่ควรบูชาโดยตรงแต่อย่างใด อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในแง่ของวิธีปฏิบัติที่สอดคล้องกันก็สามารถพบได้ในบางแนวทาง เช่น

1. การรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัยก่อนการบูชา ซึ่งเป็นคำแนะนำที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่เน้นให้ระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นแนวทางที่สนับสนุนความดีและความเจริญในชีวิต
2. การประกอบกิจกรรมที่เน้นความดี ทำดี ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น การบูชาท้าวเวสวัณในแนวนี้อาจสามารถมองได้ว่าเป็นการส่งเสริมให้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน
3. การบนบานและขอพรโดยเชื่อมโยงกับการทำบุญ รักษาศีล และการอุทิศกุศล ซึ่งเป็นการแสดงความเคารพและขอความเมตตาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางที่ไม่ขัดแย้งกับหลักธรรม อย่างไรก็ตาม คำสอนใน

พระพุทธศาสนาไม่ได้สนับสนุนการบูชาหรือการนับถือเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะเทพเจ้าที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติอย่างท้าวเวสวัณโดยตรง แต่เน้นให้ปฏิบัติตามหลักธรรม เช่น ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อความหลุดพ้นและความสุขที่แท้จริง

2. ความแตกต่างของความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับท้าวเวสวัณและความเชื่อของชาวพุทธไทยในสังคมปัจจุบัน พบว่ามีความแตกต่างในหลายประเด็น ดังนี้

2.1 ท้าวเวสวัณไม่ได้เป็นยักษ์ที่รูปร่างน่ากลัว เพราะพระองค์เป็นเทวดา หรือแม้จะเป็นยักษ์ ก็เป็นยักษ์ประเภทเทวดาที่มีรูปร่างงาม ไม่ใช่ยักษ์ที่มีรูปร่างน่ากลัว มีเขี้ยวโจ่ง ตาโปนแดง และท้าวเวสวัณก็ไม่ใช้เทพอสูร เพราะอสูรแม้จะมีหลายประเภทและบางประเภทเป็นพวกเดียวกับยักษ์ในบางความหมายหรือบางประเภท แต่ไม่มีอสูรประเภทใดที่เป็นเทวดาที่แท้จริงอย่างยักษ์ มีเพียงอสูรที่คล้ายเทวดาชั้นดาวดึงส์แต่ไม่ใช่เทวดา เช่น ท้าวเวจิตติและท้าวปหาราทะ (พระญาณธชะ, 2551)

2.2 ท้าวเวสวัณไม่ได้เป็นองค์เดียวกับพญายม เพราะพญายมหรือพญามัจจุราชเป็นผู้ดูแลนรก ครองราชย์อยู่ในนรก และไม่ได้เป็นเทวดาชั้นสูงอย่างท้าวเวสวัณเพราะเป็นเทวดาประเภทเวมานิกเปรต (พระญาณธชะ, 2551) ที่ไม่ได้สุขสบายเหมือนเทวดาทั่วไป

2.3 ท้าวเวสวัณไม่ได้เป็นองค์เดียวกับพระเจ้าพิมพิสาร เพราะพระเจ้าพิมพิสารเมื่อสวรรคตแล้วไปเกิดเป็นชนวนสยักร์ซึ่งเป็นบริวารของท้าวเวสวัณ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ม. (ไทย); 10/280/211)

2.4 ท้าวเวสวัณไม่ได้เป็นเทพแห่งความมั่งคั่งหรือเจ้าแห่งโชคลาภที่คอยดลบันดาลโชคลาภหรือความมั่งคั่ง เพราะท้าวเวสวัณไม่ได้มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลทุกข์อย่างท้าวภูเพระในศาสนาฮินดู แต่มีความเป็นไปได้ที่พระองค์จะให้โชคลาภคล้ายการประทานบุตรให้แก่ผู้ขอในราชทัตตเถรคาถา (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ: ขุ.เถร.อ. (บาลี); 2/56) ซึ่งเป็นไปตามกรรมของผู้ขอ หากผู้ขอหรือผู้ที่มาบนไม่มีบุญที่มีโชคลาภ พระองค์ก็ไม่สามารถบันดาลให้ได้

2.5 ท้าวเวสวัณไม่ได้เป็นหัวหน้าของท้าวจุลโลกบาล เพราะตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาท้าวมหาราชทั้ง 4 องค์มีสถานะเป็นโลกบาลเท่าเทียมกัน แต่การที่บทบาทของท้าวเวสวัณอาจดูโดดเด่นกว่าท้าวมหาราชองค์อื่นอาจทำให้เข้าใจผิดว่าพระองค์เป็นหัวหน้า เช่น ในอาฏานาฏิยสูตรท้าวเวสวัณเป็นผู้สนทนากับพระพุทธเจ้าเพื่อจะถวายมนตร์อาฏานาฏิยะ ซึ่งในอรรถกถาของอาฏานาฏิยสูตรอธิบายว่า การที่ท้าวเวสวัณเป็นผู้กราบทูลหรือสนทนากับพระพุทธเจ้า เพราะท้าวเวสวัณ เป็นผู้คุ้นเคยของพระทศพล ฉลาดในการกราบทูล และมีการศึกษาเป็นอย่างดี (อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ: ที.ปา.อ. (บาลี); 3/242) ท้าวเวสวัณจึงเป็นเพียงตัวแทนของท้าวมหาราชทั้ง 4 ในการสนทนากับพระพุทธเจ้า ไม่ได้เป็นหัวหน้าของท้าวจุลโลกบาลแต่ประการใด

3. วิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไม่ได้ระบุวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณไว้อย่างชัดเจน แต่ตามคำสอนพระพุทธศาสนา ไม่ควรสวดอ้อนวอนหรือบนให้ท้าวเวสวัณช่วยโดยไม่ทำอะไรมาก่อน เพราะขัดกับหลักการพึ่งตนเอง

ซึ่งสัมพันธ์กับคำสอนเรื่องกรรมของพระพุทธศาสนา ตามคำสอนเรื่องการบูชา เทวดาพลี ไตรสรณคมน์ และการพึ่งตนเอง วิธีปฏิบัติที่เหมาะสมคือ

3.1 การบูชาด้วยอามิสบูชา การบูชาท้าวเวสวัณด้วยอาหารและดอกไม้ ธูป เทียน เป็นวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมตามคำสอนพระพุทธศาสนา เพราะท้าวเวสวัณนอกจากเป็นเทวดาที่มีคุณธรรมและมีพระคุณต่อมนุษย์และพระพุทธศาสนาคล้ายปูชนียบุคคลมีพระรัตนตรัยและปิตามารดาเป็นต้นแล้ว ยังเป็นพระโสดาบันที่เป็นรัตนะประการหนึ่ง คือ สังฆรัตนะ ในพระรัตนตรัยด้วย

3.2 การบูชาด้วยปฏิบัติบูชา การบูชาท้าวเวสวัณด้วยการทำความดีหรือทำบุญอุทิศให้ท้าวเวสวัณ เป็นวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมตามคำสอนเรื่องเทวดาพลีและหลักการพึ่งตนเอง เพราะท้าวเวสวัณเป็นเทวดาที่เป็นสัมมาทิฐิ และการปฏิบัติบูชาด้วยการทำความดีโดยเอาท้าวเวสวัณเป็นต้นแบบ เช่น การให้ทาน รักษาศีล การปกป้องดูแลพระรัตนตรัย การเคารพผู้บังคับบัญชา ก็เป็นวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมในทำนองเดียวกัน

3.3 การถึงท้าวเวสวัณเป็นสรณะ การนับถือท้าวเวสวัณเป็นที่พึ่งที่ระลึกในฐานะเป็นสรณะตามหลักไตรสรณาคมน์โดยการปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมตามคำสอนไตรสรณาคมน์และหลักการพึ่งตนเองซึ่งปรากฏในอรรถกถาปิฎก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: สง.ข. (ไทย); 17/43/59)

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยเรื่อง ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทย เมื่อเปรียบเทียบกับความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา สามารถมองเห็นได้ในหลายมิติ ทั้งในแง่ของความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม ความศรัทธาทางศาสนา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ในพระพุทธศาสนา ท้าวเวสวัณหรือที่เรียกว่า "ท้าวเวร" ถือเป็นหนึ่งในจตุโลกบาล ผู้มีหน้าที่ปกป้องและคุ้มครองมนุษย์จากสิ่งชั่วร้ายและอันตรายทั้งหลาย โดยเฉพาะจากอสูรและยักษ์ ท้าวเวสวัณปรากฏในพระสูตรและเรื่องเล่าในพุทธประวัติว่าท่านเป็นผู้รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าและปกป้องพระสงฆ์จากมารและอันตราย บทบาทของท้าวเวสวัณในพระพุทธศาสนาเน้นการปกป้องทางจิตวิญญาณ มากกว่าความมั่งคั่งทางวัตถุ ท้าวเวสวัณเป็นสัญลักษณ์ของการควบคุมความชั่วร้ายและนำพามนุษย์ให้เข้าสู่เส้นทางที่ถูกต้อง การบูชาท้าวเวสวัณตามหลักพระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นไปที่การขอความคุ้มครองทางจิตใจและการปกป้องจากอันตรายทางจิตวิญญาณ ไม่ใช่การแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุเหมือนในความเชื่อทางโลก สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาประภาส แก้วสวรรค์ (2540) ที่พบว่า บทบาทของยักษ์ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎกและอรรถกถา คือช่วยเหลือพระพุทธเจ้าในการประกาศพระศาสนาและช่วยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้วไปด้วยดี ทั้งสนับสนุนอุบาสกและอุบาสิกาให้บรรลุนิพพานและเป็นทูตของพระยมที่มาลงโทษคนทำชั่ว ไม่ใช่การประจานทรัพย์สินสมบัติหรือความมั่งคั่ง เพราะการบูชาท้าวเวสวัณโดยไม่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จะสอดคล้องกับบทบาทหรือหน้าที่ของท้าวเวสวัณที่พบในผลการวิจัยดังกล่าว

2. ความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ในสังคมไทย ท้าวเวสวัณได้รับการยกย่องในฐานะเทพแห่งความมั่งคั่ง ความเจริญรุ่งเรือง และเป็นผู้คุ้มครองจากสิ่งชั่วร้าย โดยเฉพาะในศาสนาพุทธแบบไทย ท้าวเวสวัณมักถูกบูชาในวัดต่าง ๆ และมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปิดป่าสิ่งอัปมงคล การป้องกันภัย และเสริมสร้างความมั่งคั่ง ความเชื่อในท้าวเวสวัณในปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากความเชื่อโบราณที่มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ ในหลายกรณีมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อในพุทธศาสนาและความเชื่อพื้นบ้าน เช่น การบูชาด้วยเครื่องรางของขลัง หรือการทำพิธีเพื่อขอพรให้ชีวิตรุ่งเรืองปลอดภัย ส่วนการบูชาท้าวเวสวัณยังสะท้อนถึงการแสวงหาความคุ้มครองและความมั่งคั่งทางโลก ซึ่งเป็นความปรารถนาที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของผู้คนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่มองหาทางลัดในการประสบความสำเร็จในชีวิตหรือการหลีกเลี่ยงภัยพิบัติ สอดคล้องกับผลการวิจัยของกิตยวดี ชาญประโคน (2560) ที่พบว่า ชาวพุทธเชื่อว่า ท้าวเวสวัณเป็นผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและเป็นเทพแห่งความมั่งคั่ง การบูชาท้าวเวสวัณจะทำให้เกิดโชคลาภและความสำเร็จ เพราะความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวพุทธบูชาท้าวเวสวัณเพื่อต้องการความมั่งคั่งและความสำเร็จ

3. การวิเคราะห์ความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทยตามคำสอนพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ท้าวเวสวัณในความเชื่อของสังคมไทยมีทั้งส่วนที่คล้ายและแตกต่างจากในคำสอนพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยได้รับอิทธิพลของความเชื่อเรื่องท้าวฤๅษะในคติพราหมณ์-ฮินดู เพราะความเชื่อเรื่องท้าวฤๅษะหรือท้าวฤๅษะในคติพราหมณ์-ฮินดูที่มีรูปร่างเป็นยักษ์ดุร้าย น่ากลัว แพร่เข้ามาในประเทศไทยนานแล้ว สอดคล้องกับผลการวิจัยของเชิดฉันท รัตนปิยะภากรณ์ (2531) ที่พบว่า ปรากฏประติมากรรมจำนวนมากของท้าวฤๅษะในประเทศไทย ถ้าท้าวเวสวัณเป็นยักษ์ ก็ไม่ใช่ยักษ์แบบเดียวกับท้าวฤๅษะเพราะท้าวฤๅษะตามคติพราหมณ์-ฮินดูมีหน้าตาดุร้าย และสอดคล้องกับงานเขียนของพระยาสังฆาภิรมย์ (2551) ที่แสดงว่า ท้าวฤๅษะหน้าเป็นยักษ์ เพราะงานเขียนเหล่านั้นแสดงให้เห็นว่า ท้าวฤๅษะเป็นยักษ์ที่มีหน้าตาดุร้าย ไม่ใช่เทวดาอย่างในคำสอนพุทธศาสนา

แม้จะมีรากฐานจากความเชื่อเดียวกัน แต่ท้าวเวสวัณในสังคมไทยถูกตีความให้มีความหมายในเชิงวัตถุมากขึ้น และมักถูกบูชาเพื่อขอพรในด้านความมั่งคั่งและความสำเร็จในชีวิต ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงความปรารถนาของผู้คนในสังคมปัจจุบันที่เน้นการแสวงหาความมั่งคั่งทางโลก ขณะที่ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ท้าวเวสวัณเป็นผู้ปกป้องทางจิตวิญญาณ โดยไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องของผลประโยชน์ทางวัตถุ แต่เน้นการปกป้องจากอันตรายทางจิตใจและการพัฒนาทางจิตวิญญาณตามหลักศีลธรรมของพระพุทธเจ้า ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความเชื่อในท้าวเวสวัณในสังคมไทยถูกปรับเปลี่ยนไปจากความหมายดั้งเดิมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในยุคที่ผู้คนต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจและความกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยส่วนบุคคล สอดคล้องกับผลการวิจัยของยุพารักษ์ ชนะบรรวิวัฒน์ (2560) ที่พบว่า ชาวพุทธไทยนิยมบนเทพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ เพื่อขอความสำเร็จในสิ่งที่ประสงค์มีการงานและการเงินเป็นต้น ซึ่งเป็นการกระทำที่พออนุโลมได้เพราะไม่ได้ขัดแย้งกับคำสอนพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง แต่วิธีปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การตั้งใจมั่นในสิ่งที่ทำและ

พยายามทำจนกว่าจะประสบความสำเร็จ เพราะสอดคล้องกับคำสอนเรื่องอิชฺฐานธรรม ความเพียร และการพึ่งตนเอง ของพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ได้พบองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณค่าในด้านด้านพุทธศาสนศึกษา ประวัติศาสตร์ และด้านคติชนวิทยา

1. ในด้านพุทธศาสนศึกษา ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยมีทั้งส่วนที่สอดคล้องและแตกต่างกับคำสอนพระพุทธศาสนา ส่วนวิธีปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณก็มีทั้งส่วนที่สอดคล้องหรือพออนุโลมให้ทำได้และส่วนที่ขัดแย้ง กล่าวคือ การบูชาท้าวเวสวัณด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาสอดคล้องกับคำสอนพระพุทธศาสนา การบนขอพรและพยายามทำด้วยตนเองพออนุโลมให้ทำได้ตามคำสอนพระพุทธศาสนา แต่การบนโดยไม่พยายามช่วยเหลือตนเองขัดแย้งกับคำสอนพระพุทธศาสนา

2. ในด้านประวัติศาสตร์ ความเชื่อและการบูชารูปเคารพท้าวเวสวัณได้แพร่หลายในสังคมไทยมานาน ตั้งแต่สมัยโบราณ โดยความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณในสังคมไทยได้รับอิทธิพลทั้งจากพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูรวมทั้งความเชื่อของผู้นับถือ ทำให้ท้าวเวสวัณในสังคมไทยมีทั้งลักษณะที่เป็นเทพทั้งดงามและเป็นยักษ์ที่น่ากลัว

3. ในด้านคติชนวิทยา พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสวัณเพื่อขอความคุ้มครองและขอให้ประสบความสำเร็จแพร่หลายอยู่ในสังคมไทย โดยชาวพุทธไทยนิยมบูชาและบนบานขอพรด้วยอาหารและดอกไม้สีแดง ซึ่งเป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่มีพัฒนาการมาตั้งแต่ครั้งโบราณถึงสมัยปัจจุบัน โดยความเชื่อของชาวพุทธส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและพราหมณ์-ฮินดู แต่ชาวพุทธส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า ความเชื่อดังกล่าวเป็นความเชื่อตามคำสอนพระพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณทำให้เกิดการสร้างรูปเคารพท้าวเวสวัณและวัตถุมงคลที่มีรูปท้าวเวสวัณจำนวนมากในสังคมไทย

สรุป

การศึกษาหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติต่อท้าวเวสวัณในสังคมไทย ทำให้ค้นพบประวัติศาสตร์ความเชื่อในสังคมที่มีความหลากหลาย ในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะหลักความเชื่อของชาวไทยพุทธ ที่มีต่อสิ่งเคารพและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อค้นคว้าเชิงลึกได้พบกันเห็นว่า ความเชื่อต่าง ๆ ล้วนมีที่มาในลักษณะที่แตกต่างตามประวัติศาสตร์แต่ละยุคสมัย โดยสรุปก็คือความเชื่อเพื่อการเป็นอยู่และมีชีวิตที่ดีขึ้น ส่วนวิธีปฏิบัติต่อความเชื่อ มีความแตกต่างกันออกไปตามภูมิศาสตร์และการหล่อหลอมของสังคมนั้น ๆ เช่นความเชื่อเรื่องท้าวเวสวัณว่าน่ากลัว ว่าเป็นยักษ์ ว่าเป็นเทวดา ให้คุณ ให้โทษได้ เป็นต้น ผู้เชื่อว่าให้โทษก็เช่นไหว้ ผู้เชื่อว่าให้คุณก็บนบาน ต่างโดยวิธีที่เชื่อส่งผลต่อการปฏิบัติ แต่ความเชื่อนั้นส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้ที่เชื่อเพราะจะมีการแสดงออกทั้งกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างรูปเคารพท้าวเวสสุวรรณมีความแตกต่างกันไปตามความเชื่อที่ต่างกัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำกับดูแลการสร้างท้าวเวสสุวรรณ เพื่อให้มีมาตรฐานในเรื่องรูปร่างลักษณะและสถานที่ประดิษฐาน และคณะสงฆ์และหน่วยงานเกี่ยวกับการศึกษาด้านพระพุทธศาสนาควรเสนอแนะแนวปฏิบัติในการบูชาที่เชื่อมโยงกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น เทวตาพลีและไตรสรณคมน์

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาความเชื่อของชาวพุทธไทยที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้านและไสยศาสตร์ เพื่อจะได้ทราบว่า ความเชื่อเหล่านั้นส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและการตัดสินใจของชาวพุทธในสังคมไทยอย่างไร

2.2 การวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีต่อความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาของชาวพุทธในสังคมไทย เพื่อให้ชาวพุทธไทยจะได้ไม่สับสนและปฏิบัติได้ถูกต้อง

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2527). *จารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร
- กิตติยวดี ชาญประโคน. (2560). ท้าวเวสสุวรรณในสังคมและวัฒนธรรมไทย. *วารสารรวมคำแห่ง ฉบับมนุษยศาสตร์*. 36(2), 27-46.
- คมชัดลึกออนไลน์. (2565). "ท้าวเวสสุวรรณ" แห่งวัดจุฬามณี ไม่ใช่มีแค่รูปยักษ์ แต่มีถึง 4 ปาง. สืบค้น 12 มิถุนายน 2567 จาก www.komchadluek.net/kom-lifestyle/515227
- เชิดฉัตร รัตนปิยะภากรณ์. (2531). *การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบของ “ยักษ์” จากประติมากรรมที่พบในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปริวัตร ศิระเกียรติสกุล และอรอุษา สุวรรณประเทศ. (2560). ท้าวเวสสุวรรณคือใครในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาและฮินดู. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 14(3), 121-135.
- พญาไไทย. (2526). *ไตรภูมิภพหรือไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์พระมหาธรรมราชาที่ 1 ฉบับตรวจสอบชำระใหม่*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พระญาณธชะ. (2551). *ปรมัตถทีปนี นาม สังคหมหาภูทิก*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาประภาส แก้วสุวรรณ. (2540). *ยักษ์ในพระไตรปิฎก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระยาสัจจาภิรมย์ (สรวง ศรีเพ็ญ). (2551). *เทวกำเนิด*. พิมพ์ครั้งที่ 17 (ฉบับสอบทานแก้ไข). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

พระสิริมั่งคลาจารย์. (2523). *จักกวางพทีปนี*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2535). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ยุพารักษ์ ชนะบวรวัฒน์.(2560). *การบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธในสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2525). *โบราณคดีในทศวรรษที่ผ่านมา*. พระนคร: เมืองโบราณ.